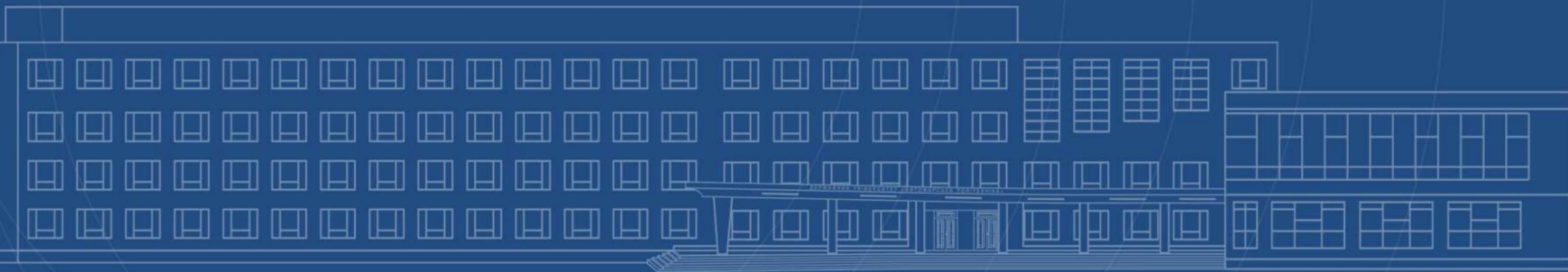

ТЕМА 7. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

ПЛАН ЛЕКЦІЇ

1. Поняття та система правових механізмів забезпечення економічної безпеки
2. Конституційні та законодавчі засади економічної безпеки
3. Кримінально-правові механізми забезпечення економічної безпеки
4. Індикатори та критерії оцінки рівня економічної безпеки економічної безпеки: правова природа
5. Роль державної статистики та аналітичних інструментів у визначенні рівня економічної безпеки

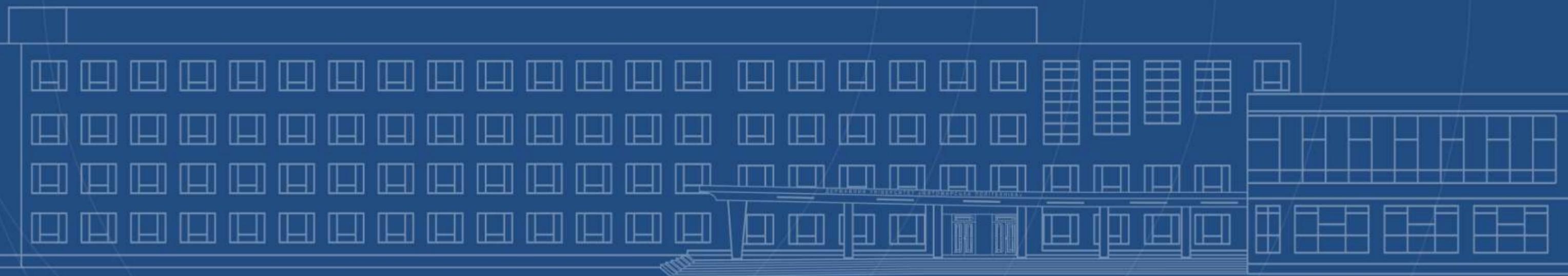

ПИТАННЯ

1. Що для економічної безпеки важливіше: щоб правовий механізм був непохитним і передбачуваним, чи щоб він міг бути змінений за одну ніч у відповідь на атаку на банківську систему?
2. Правовий механізм безпеки має працювати автоматично (як алгоритм) чи він потребує «ручного управління» з боку політичного керівництва?
3. Як Ви вважаєте, чи можна вважати окрему статтю Кримінального кодексу «механізмом»?
4. Чому іноді ідеально прописаний у законі механізм (наприклад, антикорупційний) не спрацьовує як безпековий фактор? Чого не вистачає в «системі»?
5. Чи можна виміряти рівень «економічної безпеки»? Які індикатори чи показники Ви пропонуєте?

Правовий механізм забезпечення економічної безпеки – це сукупність юридичних засобів, інститутів та процедур, за допомогою яких держава здійснює регулятивний, охоронний та стимулюючий вплив на економічні відносини для захисту національних інтересів.

Система правових механізмів має чітку внутрішню структуру, яку можна розділити на три функціональні блоки:

1. Правотворчий механізм:

створення гнучкого законодавства, що здатне швидко адаптуватися до криз; становлення спеціальних правових режимів (наприклад, режим воєнного стану, вільні економічні зони, режими інвестиційного сприяння).

---

3. Правозастосовний (інструментальний) механізм:

превентивні інструменти (ліцензування, квотування, валютний контроль, фінансовий моніторинг); захисні інструменти (антидемпінгові розслідування, санкції, націоналізація стратегічних активів); деліктні інструменти (заходи юридичної відповідальності (адміністративної, кримінальної, господарської)).

2. Інституційно-організаційний механізм:

визначення компетенції державних органів (РНБО, Кабінет Міністрів, НБУ, БЕБ); процедури міжвідомчої взаємодії та координації; механізм державного моніторингу та раннього попередження загроз.

---

4. Принципи функціонування правових механізмів: законність; системність; пропорційність; адаптивність; баланс публічного та приватного інтересу; інституційна координація

За методом впливу:

1. Прямі (імперативні): встановлення заборон, обмежень, обов'язкових приписів (наприклад, заборона експорту певних товарів під час війни).

2. Непрямі (диспозитивні): створення стимулів, податкових пільг, гарантій для інвесторів, що опосередковано зміцнюють економіку.

За цільовою спрямованістю:

- ✓ стимулюючі (податкові пільги);
- ✓ обмежувальні (санкції, ліцензування);
- ✓ примусові (відповідальність).

За функціональним критерієм:

- ✓ превентивні;
- ✓ регулятивні;
- ✓ контрольні;
- ✓ санкційні;
- ✓ відновлювальні.

За галузевою належністю:

- ✓ конституційні
- ✓ адміністративні
- ✓ фінансові
- ✓ господарські
- ✓ кримінально-правові

Проблеми функціонування правових механізмів в Україні: фрагментарність нормативного регулювання; дублювання повноважень органів; надмірна криміналізація економічної сфери; недостатня аналітична складова; низький рівень превентивності.

Питання для обговорення:

1. Чи може виключно стимулюючий механізм забезпечити безпеку в умовах війни, чи без примусу система стає беззахисною?
2. Чи не порушують стимулюючі механізми (наприклад, пільги для окремих галузей) конституційний принцип рівності всіх суб'єктів права власності перед законом
3. Де закінчується обмежувальний захід (наприклад, ліцензування) і починається примусове втручання в автономію волі підприємця?

Конституційні та законодавчі засади економічної безпеки

Рівень	Юридична сила	Функціональна роль у системі безпеки	Правова природа впливу
Конституція	Найвища (імперативна)	Аксіологічний фундамент	Закріплює безпеку як засадничу цінність та обов'язок держави (ст. 17).
Закони	Пряма (нормотворча)	Інституціалізація механізмів	Створюють правове поле для обмеження свобод в інтересах безпеки та легітимізують органи контролю.
Кодекси	Системна (регулятивна)	Забезпечення стабільності середовища	Формують передбачуваний правопорядок, без якого неможливий економічний суверенітет.
Стратегії	Доктринальна (директивна)	Цілепокладання та верифікація	Визначають «червоні лінії» (індикатори) та стратегічний вектор реагування на загрози.

Кримінально-правові механізми забезпечення економічної безпеки держави

Нормативну основу кримінально-правового захисту економічної безпеки формує Кримінальний кодекс України, який охоплює як традиційні економічні злочини, так і посягання безпекового характеру з економічним змістом

У кримінально-правовому вимірі економічна безпека охоплює сукупність суспільних відносин, що забезпечують стабільне функціонування фінансової системи, господарського обігу, бюджетної сфери та стратегічних секторів економіки.

Доцільно розрізняти два рівні кримінально-правових загроз:

1. Загальноекономічні посягання, спрямовані на: фінансові ресурси держави; стабільність податкової системи; добросовісність господарського обігу. До цієї групи належать злочини у сфері: *легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом; ухилення від сплати податків і зборів; зловживань у підприємницькій діяльності; фінансових махінацій.*

Наслідки: зменшення бюджетних надходжень, розширення тіньової економіки та викривлення економічної конкуренції.

---

2. Безпекові економічні посягання, мають стратегічний характер і спрямовані на підрив економічних основ держави як елемента національної безпеки.

Вони охоплюють: *диверсії щодо об'єктів критичної інфраструктури; фінансування терористичної та підривної діяльності; економічні форми державної зради; руйнування стратегічних підприємств і фінансових систем.*

Метою таких діянь є не отримання прибутку, а ослаблення держави.

1. Злочини проти основ національної безпеки

До цієї групи належать діяння, спрямовані на підрив стратегічних економічних ресурсів держави.

Характерні ознаки: політико-безпекова спрямованість; масштабні економічні наслідки; загроза суверенітету та стабільності

Особливу небезпеку становлять посягання на: енергетичні об'єкти; транспортну інфраструктуру; оборонно-промисловий комплекс; фінансову систему держави

2. Злочини у сфері господарської діяльності

Вони формують ядро економічних загроз у мирний час.

Спрямовані на: незаконне привласнення фінансових ресурсів; ухилення від публічних фінансових зобов'язань; легалізацію кримінального капіталу; маніпуляції у господарському обігу

У сукупності ці діяння підривають фіскальну спроможність держави та довіру до економічних інститутів.

3. Кіберзлочини з економічним ефектом

Сучасна економічна безпека нерозривно пов'язана з цифровими процесами.

Найбільш небезпечними є: втручання у банківські системи; блокування платіжної інфраструктури; злам державних реєстрів; викрадення фінансової інформації.

Наслідок: параліч економічних процесів без фізичного впливу.

Кримінальне право у сфері економічної безпеки використовує комплекс заходів впливу.

1. Покарання як засіб стримування.

Функції: загальної превенції; індивідуального стримування; відновлення справедливості

2. Спеціальна конфіскація.

Спрямована на: вилучення доходів злочинного походження; ліквідацію матеріальної бази злочинів; припинення фінансування загроз. Превентивний і захисний характер.

3. Кримінально-правовий вплив на юридичних осіб.

Передбачає: значні фінансові санкції; обмеження діяльності; примусову ліквідацію.

Застосовується щодо підприємств, що використовуються для: відмивання коштів; фінансування агресії прикриття економічних злочинів.

4. Заходи процесуального забезпечення: арешт активів; блокування рахунків; заборона фінансових операцій.

Мета – унеможливлення виведення капіталу та продовження злочинної діяльності.

Отже, кримінально-правовий механізм у сфері економічної безпеки: захищає фінансові основи держави нейтралізує системні загрози припиняє економічні форми гібридного впливу функціонує як крайній, але стратегічно необхідний інструмент захисту.

Кримінальні правопорушення проти економічної системи – це протиправні умисні, корисливі діяння, що порушують діючий економічний порядок у державі та за її межами з метою незаконного збагачення та/або протиправного використання економічних інструментів (відносин, механізмів) для інших неекономічних цілей (політичних, терористичних, воєнних та інших) особою чи групою осіб.

Ключові властивості (ознаки)

Дестабілізуючий характер: виступають фактором, що підриває розвиток економічної системи держави та міжнародних економічних відносин.

Специфіка інструментарію: проявляються у протиправному застосуванні саме економічних відносин, інструментів та механізмів як засобів вчинення злочину.

Дуалізм мети: можуть мати як суто економічну мету (незаконне збагачення), так і неекономічну (політичну, військову), залишаючись при цьому деструктивним чинником для економіки.

Гібридність способів: вчиняються як шляхом порушення встановленого порядку законної діяльності, так і через здійснення суто нелегальної діяльності.

Загроза безпеці: становлять пряму загрозу економічній безпеці держави, сумлінній конкуренції та інвестиційному клімату.

Об'єкти криміналізації (сучасні виклики)

Підхід передбачає необхідність введення відповідальності за новітні види діянь:

- ✓ фінансування збройних конфліктів та підтримка військових формувань держави-агресора.
- ✓ порушення економічних санкцій (як міжнародних, так і національних).
- ✓ майнінг та операції з криптовалютою (незаконний обіг, обмін).
- ✓ корупція в приватному секторі (зокрема осіб, що надають публічні послуги – аудиторів, нотаріусів).

Економічна система розглядається як самостійний об'єкт кримінально-правової охорони, а не лише як сфера господарювання.

Індикатори економічної безпеки – це закріплені або визнані державою кількісні й якісні показники, які відображають стан життєво важливих економічних процесів; сигналізують про виникнення загроз; слугують підставою для управлінських і правових рішень.

У правовому сенсі вони є:

- інструментом реалізації конституційної функції безпеки;
- формою об'єктивації національних інтересів в економіці;
- основою для надзвичайних і превентивних заходів держави.

Подвійна правова природа індикаторів:

1. Як елемент державної політики (soft law)

Індикатори: встановлюються у стратегіях і доктринах; визначають «червоні лінії» стабільності; орієнтують органи влади на реагування. Функція: планування, моніторинг, прогнозування загроз

2. Як юридичний тригер для втручання держави

При досягненні критичних значень вони можуть бути підставою для: введення спеціальних режимів; обмежень економічної діяльності; застосування санкцій; перерозподілу бюджетних ресурсів. Функція: легітимація державного примусу в інтересах безпеки

Основні групи індикаторів економічної безпеки:

Ключові механізми, які працюють саме проти політичних загроз:

1. **Макроекономічна:** рівень ВВП, дефіцит бюджету.

---

2. **Фінансова:** обсяг зовнішнього боргу, рівень доларизації економіки.

---

3. **Зовнішньоекономічна:** сальдо торговельного балансу.

---

4. **Інвестиційно-інноваційна:** частка інноваційної продукції у ВВП.

---

5. **Соціальна:** рівень безробіття, індекс людського розвитку.

**Державна статистика України забезпечує об'єктивність безпекових рішень.
Офіційні статистичні показники є основою для розрахунку порогових значень індикаторів.**

Діагностична: виявлення відхилень фактичних показників від встановлених законом «безпечних» порогів.

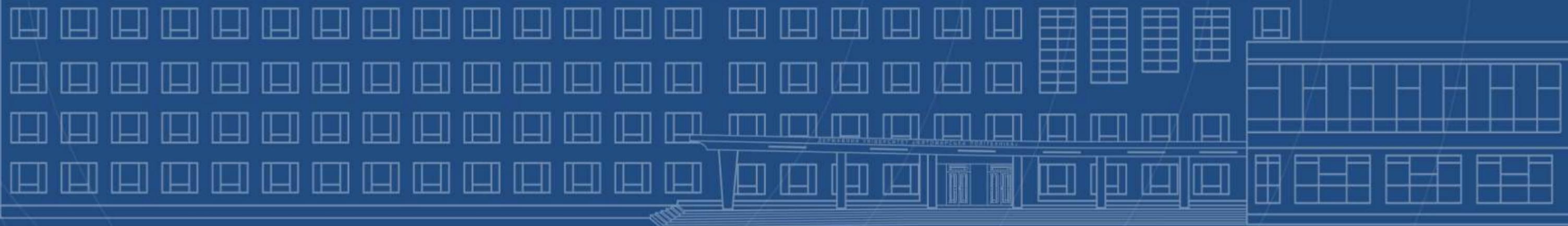
Прогностична: побудова моделей, що дозволяють передбачити фінансову кризу або дефіцит ресурсів за 6-12 місяців до їх настання.

Правова: статистичні звіти стають юридичною підставою для введення особливих правових режимів (наприклад, санкцій, обмежень на вивіз капіталу або пільг для певних галузей).

Для перетворення сирих цифр на стратегічні рішення використовується низка методів, які закріплені в офіційних методиках

Основні методи аналізу:

1. Порівняльний аналіз: співставлення індикаторів України з показниками країн ЄС або G7.
2. Інтегральний метод: об'єднання десятків різних показників (інфляція, борг, рівень тінізації) в один єдиний «Індекс економічної безпеки».
3. Стрес-тестування: моделювання ситуацій (наприклад, різке зростання цін на енергоносії або блокада кордонів) для перевірки витривалості правової та економічної систем.

Інструмент	Субєкти	Мета
Офіційна статистика	КМУ, Міністерство економіки	<i>Оцінка виконання Стратегії економічної безпеки.</i>
Банківська аналітика	НБУ	<i>Встановлення вимог до капіталу та валютних обмежень.</i>
Стратегічний аналіз	РНБО	<i>Визначення осіб та компаній для накладення санкцій.</i>
Ризико-аналіз	БЕБ, ДПС	<i>Вибір об'єктів для перевірок та розслідувань</i>

Питання для обговорення:

- I. Який індикатор, на Вашу думку, є найбільш критичним в умовах воєнного стану: дефіцит бюджету чи рівень безробіття? Обґрунтуйте з погляду правових наслідків
- II. Якщо державна статистика свідомо приховує реальні цифри падіння ВВП задля «спокою населення», як це впливає на юридичну відповідальність посадових осіб, що приймають рішення на основі цих даних?

Питання для рефлексії

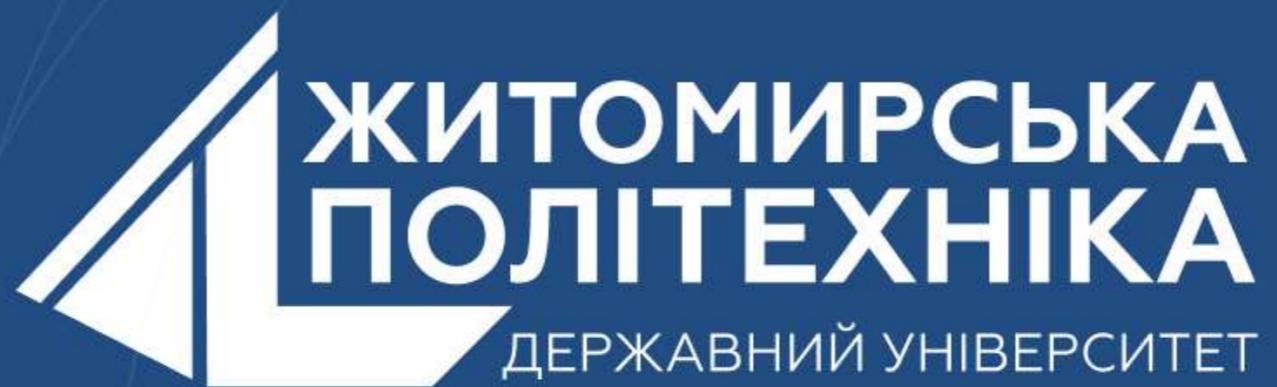

- 1) Що з почутого сьогодні найбільше суперечить вашим попереднім уявленням про безпеку?
- 2) Що з інструментарію оцінки ви б змінили у чинному законодавстві України вже сьогодні?
- 3) Що є головним запобіжником економічної катастрофи: ідеальні закони чи ідеальні цифри в звітах?

Завдання для самостійної роботи

- 1. Проаналізувати систему правових механізмів забезпечення економічної безпеки держави*
- 2. Дослідити кримінально-правові інструменти захисту економічної безпеки*
- 3. Оцінити правову природу індикаторів і критеріїв економічної безпеки*

   @ZTUEDUUA

- **Розвиваємо лідерів**
- **Створюємо інновації**
- **Змінюємо світ на краще**

